

УДК811.112.2'373.7

ВИТОКИ НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ, ЯКІ ВЕРБАЛІЗУЮТЬ КОНЦЕПТ FRAU

Марина Власенко

ORCID iD: 0000-0002-7138-1504

Запорізький національний університет

69600, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 66

ak.vlasenko@gmail.com

Стаття присвячена результатам вивчення джерел походжень фразеологічних одиниць, які вербалізують концепт FRAU в німецькій лінгвокультурі. Робота передбачає гендерний підхід у дослідженні концепту. Дослідження дозволяє виявити національно-культурну та гендерну специфіку образу світу представників німецької культури відносно жінки.

Ключові слова: гендер; фразеологічні одиниці; концепт FRAU; німецька лінгвокультура; картина світу.

Фразеологізми являють собою засіб образного відображення світу, вбираючи в себе історичні та міфологічні події, релігійні та етичні уявлення певного етносу різних епох і поколінь. Людський фактор відіграє найважливішу роль у створенні фразеологізмів, адже велика їх кількість пов'язана з людиною і різноманітними сферами її діяльності.

Виникнення фразеологізмів зумовлене процесом пізнання представниками певного етносу різноманітних явищ дійсності: природних, соціокультурних і духовно-світоглядних. На відміну від інших одиниць мови, фразеологізми покликані не стільки фіксувати досвід пізнання різних явищ світу, скільки передавати оцінне ставлення до них (позитивне чи негативне, схвальне чи ні), що робить нашу мову більш експресивною та емоційно забарвленою.

За нашим спостереженням, фразеологізми інтерпретуються через культурні міркування: стереотипи, вірування, традиції тощо. На роль культурних уявлень про образну основу фразеологізмів у культурологічних дослідженнях указує В. М. Телія [3]. Фразеологізми німецької мови становлять інтерес у лінгвокраїнознавчому плані, адже він розкриває різноманітну інформацію про історію, побут, мораль, етику німецького народу. Але саме фразеологічні одиниці є особливо складними і при вивченні іноземної мови, і при безпосередньому спілкуванні з носіями мови в процесі міжкультурної комунікації.

Фразеологізми за своїм виникненням бувають корінними та запозиченими. Лінгвоміграційний процес є неминучим фактом існування і разом із тим одним з факторів розвитку мови. Найбільше в цьому сенсі впливають близькоспоріднені мови. Однією з головних причин фразеологічної міграції є посилення культурних зв'язків між народами, тому й у віддалених мовах, безумовно, можна виявити стійкі вирази або фразеологізми, які увійшли в них з іншомовної культури.

Відзначимо також, що фразеологічні одиниці, у яких відображено концепт FRAU, є частиною картини світу німецькомовного суспільства та зображують

національну своєрідність культури, історію нації, принципи та догми традиційного способу життя представників етносу.

Досліджувані фразеологічні одиниці походять з різних епох і були створені на національній своєрідності етносу. Вони зберегли в собі відголоски звичаїв та традицій, історичні події, вірування та пов'язані з суспільним життям етносу, побутом, літературою та фольклором. Звідси й беруть початок джерела їхнього походження.

Важливо зазначити, що виникнення фразеологічних одиниць відбувається й сьогодні. Вони з'являються з різних сфер життя і відображають все нові події дійсності. Фразеологічні одиниці з відображенням досліджуваного концепту FRAU утворилися через низку чинників. Деякі з них виникли під впливом літературного або музичного мистецтва: *Tanz nicht nach der Frau Pfeife* або *Wer nach der Frau Pfeife tanzt, der bricht sich das Schienbein*. Інша частина з'явилася з розвитком ремісництва, разом з повір'ями та звичаями: *Eine Frau hat während der Ehe nichts als den blauen Himmel und den Spinnrocken*. Відображали фразеологічні вирази й суспільний устрій життя: *Frauen und Katzen gehören ins Haus; Das Weib und der Ofen sollen zuhause bleiben*.

Важливою є думка А. В. Сарапулової, що у фразеологічному складі сучасної німецької мови, як і в інших мовах, є група фразеологізмів, зобов'язана своїм походженням старим традиціями, звичаям та повір'ям [2, с. 72]. Об'єднання подібних фразеологічних одиниць в одну групу видається можливим, якщо причини, що послужили джерелом їхньої появи, відображені в письмових пам'ятках або досі збереглися в народі.

Велика частина пов'язана з історичними подіями, законами, соціальними статусами: *Coteletten werden umso besser, je mehr man sie klopft* або *Frauen und Eier, je mehr geschlagen, je besser werden sie* (до 1900 р. в Німеччині діяв закон, згідно з яким допускалося застосування чоловіком фізичної сили задля дисциплінування жінки). Зв'язки між країнами, політична ситуація в країні, її географічне розташування, економічний розвиток, кліматичні показники та ще багато інших факторів теж зіграли важливу роль у становленні досліджуваної в цій роботі групи фразеологічних одиниць.

Проте в ході дослідження та аналізу фразеологічних одиниць, які репрезентують концепт FRAU, було виокремлено найчисельніші групи за їхнім походженням, пов'язані:

- **з моральними принципами та устоями суспільства**

Наприклад, вираз *Das macht dem Mädchen (der Liebe) kein Kind* означає «eine Sache ist nicht so schlimm, sie kann keinen großen Schaden anrichten oder nach sich ziehen» і пов'язаний з моральними уявленнями суспільства минулого століття, за якими вагітність незаміжніх жінок чи молодих дівчат вважалася великим соромом і засуджувалася.

- **зі звичаями, традиціями**

Із зовнішніми характеристиками жінки пов'язана фразеологічна одиниця *Sie ist eine dicke Nudel*, яка позначає «товсту жінку» (іноді вираз може використовуватися і щодо чоловіків) і походить від традиції відгодовувати курей або гусей макаронами з борошна чи картоплі. Так птахи швидше

набирали вагу та запасалися жиром. При цьому годування було насильним і вважалося найшвидшим методом відгодовування. Ще однією синонімічною одиницею є *Sie sieht aus wie genudelt: sie ist dick*.

• з віруваннями, байками та легендами

Джерелом походження фразеологічної одиниці *Der Storch hat sie ins Bein gebissen* є дитяча байка. Буквально вислів перекладається «лелека вкусив її за ногу» і описує жінку в очікуванні дитини. Широко відома легенда, що маленьких дітей приносить лелека, але існує багато варіантів, яким саме чином він це робить. Наприклад, його можуть приваблювати шматочком цукру, який кладуть діти на підвіконня на знак бажання мати братика чи сестричку. Наразі ідеться про те, що лелека ловить дітей біля водоймищ та кусає матір за ногу.

Ще одна легенда лягла в основу фразеологізму *Die weiße Frau ist ihm erschienen: er hat Todesahnungen*. Буквальний переклад: «Він побачив білу жінку». За легендою, біла жінка – привид жінки, який з'являється в старих замках, чю появу вважають поганим знаком, провісником біди чи смерті. Найдавніші розповіді про білу жінку відносять до 15 ст.

• з народною творчістю, казками та піснями

Ще одне джерело фразеологізмів – казки. Вислів *Frau Holle schüttelt die Betten / Federn aus* розповідає про метеорологічні особливості й означає «йде густий сніг». З цим явищем пов'язують жінку на ім'я Holle/Holda, персонажа казки братів Грімм: «Ich bin Frau Holle. Komm, hilf mir! Du musst die Betten schütteln. Dann fliegen die Federn und auf der Erde schneit es» [4].

• з літературою

Фразеологізм *eine Milchmädchenrechnung machen* має в основі історію про *Milchmädchen* – персонажа байки Жана де Лафонтена, XVII ст. «Розповідь про дівчину з глечиком молока». Дівчина Претта йшла на базар, щоб продати молоко, і дорогою будувала великі плани: на отримані гроші купить 100 яєць, з яких виростить курчат, а потім продасть їх і на ці гроші купить поросся. Замріяна дівчина вже думками дійшла до корови та зненацька перечепилася й розбила глечик, тож мрії її стали нездійсненними. У сучасній німецькій мові цей фразеологізм має декілька значень: будувати нездійсненні плани, мати необґрунтовані надії, планувати те, чому не судилося здійснитися.

• з професійними сферами

Фразеологічна одиниця *Grüß mir meine Witwe!* походить з мови солдатів: так кажуть для застереження від небезпечного вчинку або дії. У Берліні це застереження звучить як *Sonst hinterläßt du eine Witwe!*

Eine böse Frau ist der Schiffbruch des Mannes – вислів, джерелом якого є мореплавство, а саме поняття *Schiffbruch* – аварія корабля. Із цією лексемою існує сталий вислів *Schiffbruch erleiden: scheitern, keinen Erfolg haben*, тобто зазнати невдачі. Саме тому й кажуть, що зла, люта жінка – біда чоловіка, що не віщує йому нічого доброго.

• з античними міфами

Фразеологічна одиниця *Einer Frau den Apfel reichen* використовується для визнання жіночої краси. Джерелом її є «Іліада» Гомера, де йдеться про сварку

між богинями Герою, Афіною та Афродитою за золоте яблуко, яке призначалося для найгарнішої з них.

• з історією

До цієї підгрупи можна віднести фразеологічну одиницю *Lieschen Müller* на позначення жінки з посередніми розумовими здібностями. Історична постать Sophie Sabina Aritzsch, більш відома як принц Lieschen, щоб уникнути примусового заміжжя, перебралася в чоловіка й утекла. У 1714 р. вона була заарештована, ув'язнена в Августбурзі та засуджена в 1716 р. у Лейпцигу, стала першою жінкою-в'язнем у Цюхтаус-Вальдхаймі та була помилувана в 1717 р.

• з Біблією

Біблія – один з основних інструментів творення культури в історії європейської та світової цивілізації. Фразеологізми біблійного походження вирізняються образністю думки й відповідною мовою – до їхнього складу часто входять застарілі слова та форми відмінювання.

Zu etwas kommen wie die Jungfrau zum Kind має значення «отримати щось бажане без докладання великих зусиль». Походження вислову відсилає до догмату непорочного зачаття Ісуса.

• тваринним і рослинним світом (зоонімами та фітонімами)

Характеристики зовнішніх і внутрішніх ознак людей, їхніх дій, психічних і фізичних станів відображено у фразеологічних одиницях за допомогою фітонімів та зоонімів. Часто вони виступають як емоційно-експресивні еквіваленти вже існуючих у мові найменувань. Наприклад, *gleichberechtigte Ziege, alte Ziege, eine dumme Ziege, eine dumme Kuh, eine dumme Henne*.

Такі фразеологічні одиниці переважно належать до низького стилю. Серед них багато висловів, характерних для народно-розмовної мови, просторічних зворотів і вульгаризмів. У процесі виникнення й розвитку використовувані образи мають більш-менш випадковий характер, часто не засновані на точному науковому значенні, а один і той самий об'єкт екстралінгвістичної дійсності в системах різних мов може переосмислюватися по-різному. Однак коли асоціації, пов'язані з рослинами та тваринами вже існують, наявність конотацій починає визначати спрямованість нових асоціацій, формувати ставлення носіїв мови до фізичних і психічних ознак тварин та рослин.

Спираючись на дослідження А. В. Геворкяна про причини утворення зоонімів [1, с. 6–7], висновуємо, що найчастіше фразеологічні одиниці із зоонімним або фітонімним компонентом з'являються в мові певного етносу за наступних екстралінгвістичних факторів:

1. Ступінь поширеності тварини чи рослини в ареалі проживання певної мовної спільності. Якщо тварина/рослина на цій території поширена незначно, то її назва має невелику ймовірність бути фразотвірною, і навпаки.

2. Роль і значення тварини/рослини в господарстві: що більшою є її роль у житті людини, то вища фразотворча активність її найменування.

3. Особливості культурного розвитку народу – носія мови, його економічні, духовні та інші зв'язки з іншими народами.

Проаналізувавши досліджувані фразеологізми, де репрезентовано концепт FRAU, висновуємо, що найчисельнішу групу складають фразеологічні одиниці,

джерела яких пов'язані з моральними принципами та устоями, а найменше фразеологічних одиниць, які походять з літератури (рис. 1).

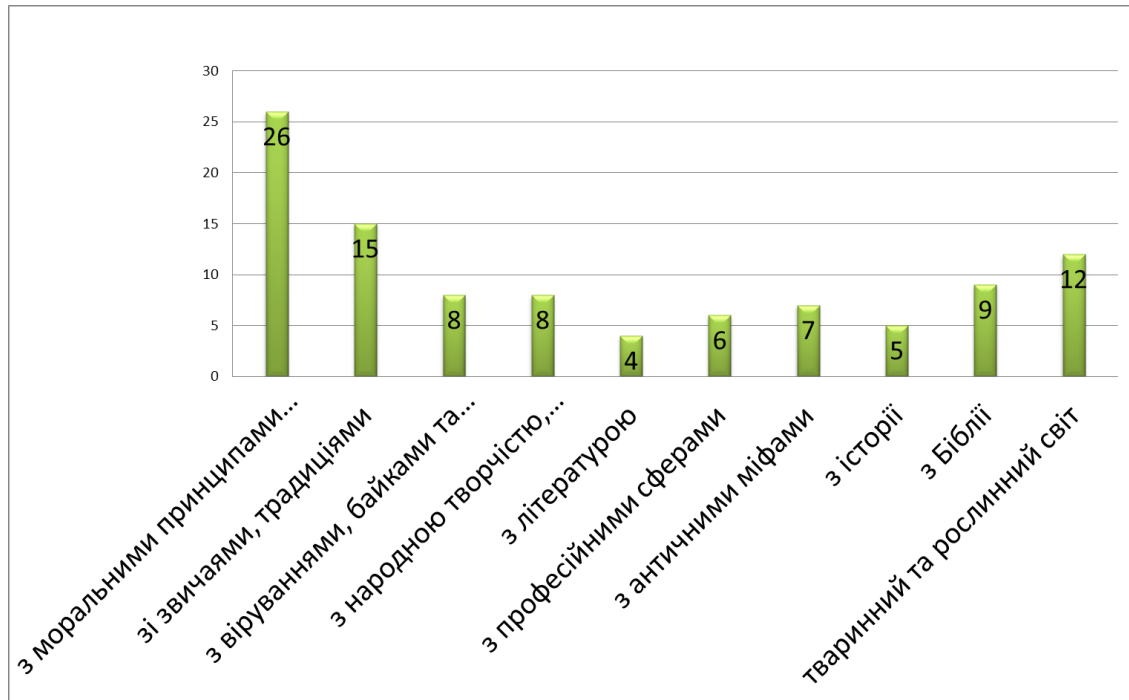

Рис. 1 – Кількісні показники джерел походження досліджуваних фразеологічних одиниць

У результаті дослідження фактичного матеріалу можна підсумувати, що фразеологізми, у яких репрезентується концепт FRAU, мають численні джерела походження. У фразеологізмах відображені емоції, відносини, переживання та ставлення людини до певного явища. Ситуація в країні, вірування та традиції, суспільні устрої та догми відіграють провідну роль у виникненні та розвитку фразеологічних одиниць з досліджуваним концептом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геворкян А. В. Семантика, структура и происхождение фразеологических единиц с зоонимами (на материале армянского и английского языка) : дис. ... канд. филол. наук / А. В. Геворкян. – Ереван, 1990. – 223 с.
2. Сарапулова А. В. Из истории фразеологических оборотов в немецком языке / А. В. Сарапулова // Иностранные языки в школе. – М., 2006. – № 2. – С. 72–75.
3. Телия В. Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов / В. Н. Телия // Славянское языкознание. XI Международный съезд славистов. – М., 1993. – С. 302–304.
4. Frau Holle. Deutsches Märchen nach den Brüdern Grimm / Wilhelm Grimm ; Jacob Grimm [Electronic resource]. – URL: <http://www.sos-halberstadt.bildungs-lsa.de/maerchen/pdf/FrauHolle.pdf>.
5. Hofstede, G. / G. Hofstede // Culture's consequences: International differences in work-related values. – Beverly Hills, CA : Sage Publications, 1984. – 324 p.

**ИСТОКИ НЕМЕЦКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ,
КОТОРЫЕ ВЕРБАЛИЗИРУЮТ КОНЦЕПТ FRAU**

Марина Власенко

Статья посвящена результатам изучения источников происхождения фразеологических единиц, которые вербализируют концепт Frau в немецкой лингвокультуре. Работа предусматривает гендерный подход в исследовании концепта. Исследование позволяет выявить национально-культурную и гендерную специфику образа мира представителей немецкой культуры в отношении женщины.

Ключевые слова: гендер; фразеологические единицы; концепт Frau; немецкая лингвокультура; картина мира.

**SOURCES OF ORIGIN OF GERMAN FRAZEOLOGICAL UNITS
WHICH ARE VERBALIZED CONCEPT FRAU**

Maryna Vlasenko

The following work represents the sources of origin of phraseological units which have verbalized the concept of FRAU in German linguistic culture. The study provides gender approach. It argues that the concept FRAU discloses national, cultural and gender attitude of the representatives of the German culture towards women.

Phraseological units represent a means of figurative reflection of the world, they absorb historical and mythological events, religious and ethical views of a certain ethnos of different epochs and generations.

It is important to note that new phraseological units occur even today. They emerge from different spheres of life and reflect recent events of reality.

In the course of research and analysis of phraseological units that represent the FRAU concept, the most numerous groups of origin of these units were identified, namely they are related to moral principles and foundations of society; customs and traditions; beliefs, tales and legends; folk art, fairy tales and songs; literature; professional spheres; ancient myths; history; the Bible; plants and animals.

Emotions, relationships, experience and attitude of a person to this or that phenomenon are also reflected in phraseological units. Position in a country, beliefs and traditions, social devices and dogmas play a leading role in the emergence and development of phraseological units with the studied concept.

Keywords: gender; phraseological units; concept Frau; German linguaculture; picture of the world.

Стаття надійшла до редакції 9.12.2017

Прийнято до публікації 29.12.2017